

Ukraina sõjapõgenikud Eestis

Küsitlusuuring

RITA 1: Strateegilise TA tegevuse toetamine

Teemapaber nr 6: Toimetulek

Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE)

Kadri Lees, Kerly Espenberg

Uuringu tellis ja uuringut rahastab Eesti Teadusagentuur Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatava programmi „Valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamine” (RITA) tegevuse 1 „Strateegilise TA tegevuse toetamine” kaudu.

Uuringu tegid Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE) ja SA Poliitikauuringute Keskus Praxis

Autorid: Kadri Lees, Kerly Espenberg

Viitamine: Lees, K.; Espenberg, K. (2022). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 6: Toimetulek. Tartu. Tartu Ülikool.

RITA on Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatav programm, mille eesmärk on suurendada riigi rolli teaduse strateegilisel suunamisel ning teadus- ja arendusasutuste võimekust ühiskondlikult oluliste uuringute tegemisel. Programmi kaudu rahastab SA Eesti Teadusagentuur Eesti riigi vajadustest lähtuvaid sotsiaalmajanduslike eesmärkidega rakendusuuringuid.

Tegevuse „Strateegilise TA toetamine” eesmärk on suurendada riigi rolli teaduse strateegilisel suunamisel ja prioriteetide määramisel ning tõsta Eesti TA asutuste võimekust viia läbi riigi vajadustest lähtuvaid rakendusuuringuid. Lisaks soovitakse uuringute toetamise kaudu saada teaduspõhiseid soovitusi ja rakendada neid ühiskonna ees seisvate sotsiaal-majanduslike väljakutsete lahendamiseks.

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

RITA

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

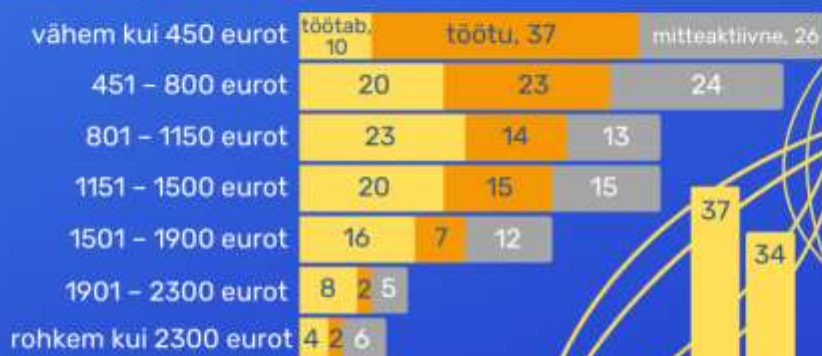
praxis | mõttekoda

Ukraina sõjapõgenike üheks olulisemaks sissetulekuallikaks oli töötasu. Hõivesse jõudnud sõjapõgenikud said vähem toetusi ning samuti oli nende leibkonna kogusissetulek suurem, seega on oluline sõjapõgenike toimetulekuks ligipääs tööturule.

SISSETULEKUALLIKAD, %

LEIBKONNA KOGUSISSETULEK HÕIVESTAATUSE JÄRGI, %

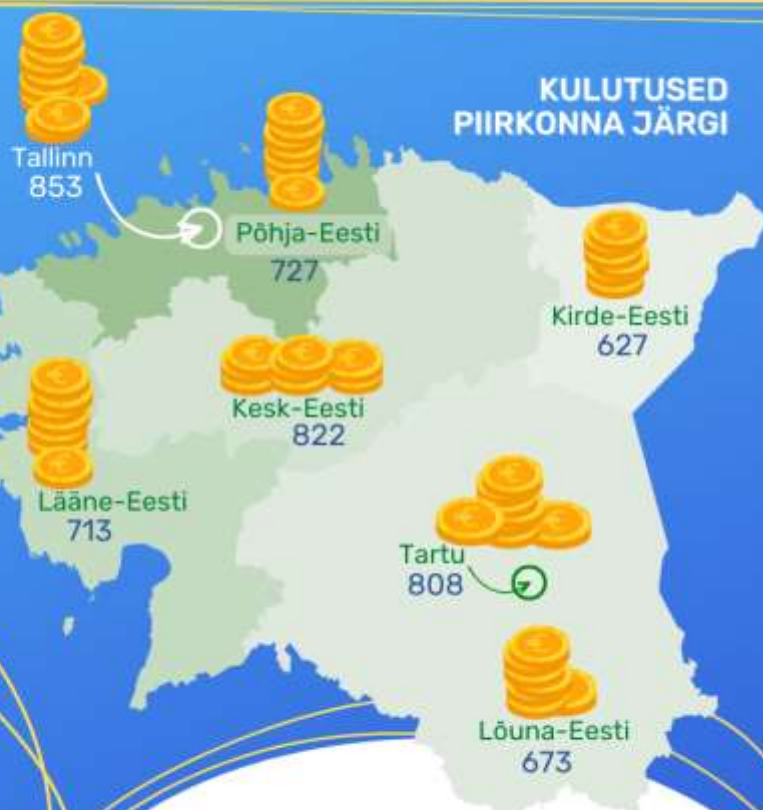

Töötavad Ukraina sõjapõgenikud mainisid raha vajadust suhteliselt vähem (36%) kui töötud sõjapõgenikud (43%).

PEAMISED VAJADUSED, %

KULUTUSED PIIRKONNA JÄRGI

Ukraina sõjapõgenike kulutused olid erinevad sõltuvalt leibkonna üldisest sissetulekust ning suuruselt.

Mida suurem oli leibkonna kogusissetulek, seda rohkem oli võimalik ka eluolu peale kulutada.

Info saamine sotsiaaltoetuste kohta, nende taotlemine oli enamasti sõjapõgeniku jaoks lihtne. Ametiasutustes ei olnud probleeme keelebarjääri pärast. Riigi ning kohalike omavalitsuste töötajad on toime tulnud info andmise ning toetuste taotlemisel abistamisega.

UKRAINA SÕJAPÕGENIKE TOIMETULEK

Selles teemapaberis vaatame, millised olid Eestis jõudnud Ukraina sõjapõgenike sissetulekuallikad ja kui suur oli leibkonna kogusissetulek. Samuti vaatame, millised olid sõjapõgenike peamised vajadused ning kuidas oldi rahul info liikumisega sotsiaaltoetuste kohta.

1. Üldine taust ja kogemused teistest riikidest

Sõjapõgenike toimetulek sõltub mitmetest teguritest – kui suur on nende leibkond, kellega koos elatakse, millised on võimalused uues asukohariigis, sh tööhõive ning erinevat toetused. Samuti on oluline, kas ja kui suuri sääste oli võimalik uude riiki kaasa võtta. Mõnel juhul pidid põgenikud lahkuma väga kiiresti ning kaasa sai võtta vaid hädavajaliku ning seega vajati uues riigis väga palju abi, et end ja oma peret sisse seada.

Ukraina sõjapõgenike jaoks käivitati 2022. aasta märtsis ajutise kaitse direktiiv, mis tähendab, et lisaks elamisloale, ligipääsule tööturule, haridussüsteemile, tervishoiule jne, on ajutise kaitse saanud sõjapõgenikul õigus ka vastuvõtva riigi sotsiaalkaitstesüsteemi toele, sh toetustele¹. **See tähendab, et sõjapõgenikud said alustada oma elu korraldamist ning sissetuleku teenimist samadel tingimustel kui kohalikud elanikud.** Kuna põgenikud võisid takistusteta tööle asuda ning toetusi taotlesa asuda, siis võis leibkonna sissetulek kujuneda nii töötasust, eeldusel, et on tööle saadud, kui ka vastuvõtva riigi ja Ukraina riigi toetustest.

2022. aasta suve lõpul ning sügise alguses läbi viidud UNHCRi² uuringust selgus, et **peamiseks sissetulekuallikaks (47%) olid erinevad sotsiaaltoetused, 35% oli sissetulekuallikaks töötasu ning 32% säästud.** Lisaks saadi abi sugulastelt või sõpradelt Ukrainas või Ukraina pensioniameti poolt makstud pensione. Siinkohal peab arvestama, et selle konkreetse uuringu läbiviimise hetkel töötas 28% vastanud sõjapõgenikest, seega on ootuspärane, et töötasu osa sissetulekust oli tagasihoidlik. Siiski on teada, et Ukraina sõjapõgenike integreerumine tööturule on toimunud pisut kiiremini kui teistes põgenike gruppides³. 2023. aasta alguses avaldatud OECD ülevaates oli hõivatud sõjapõgenike osakaal üle 40% Hollandis, Eestis, Leedus ning Ühendkuningriigis⁴, mis tähendab, et aja jooksul võiks töötasu osakaal sissetulekutes ka kasvada.

¹ Temporary protection (2022). European Commission. Migration and Home Affairs [https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en]

² Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine #2. UNHCR Regional Bureau for Europe [<https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>]

³ OECD (2023). <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine-c7e694aa/#tablegrp-d1e375>

⁴ *Ibid*

UNHCRi⁵ 2022. aasta suvel läbi viidud uuringust selgus, et sõjapõgenike **peamised kolm vajadust olid raha (44%), töö (40%), majutus (38%)**. Näiteks Slovakkias ütles umbes kolmandik sõjapõgenikest, et neil oli keeruline oma leibkonna vajadusi katta just rahapuuduse tõttu. Peamisteks kulukohtadeks olid toit, üür ning transport ning üldiselt väga palju raha kuus üle ei jäänud⁶. Sarnased olid Poolas 2022. aasta augustis ja septembris läbi viidud uuringute tulemused: 46% leibkondadest oli majanduslikke raskusi ning neil oli keeruline ots-otsaga kokku tulla. **Sissetulekute teenimist takistasid keelebarjäär, sobivate töökohtade puudumine ning mainiti ka seda, et töötasu oli liiga väike**. Sissetulekute allikad oli sarnased UNHCRi uuringus väljatoodule: erinevad toetused Poola riigilt (55%), töötasu ametlikust töötamisest Poolas (32%) ja mitteametlikust töötamisest Poolas (12%), toetused Ukraina riigilt (26%), muud toetused (19%)⁷.

Selge on, et sõltumata Ukraina sõjapõgenike eelnevast elu-olust ning võimalustest Ukrainas, vajas enamik neist uude asukohta jõudes abi: Razumkovi keskuse⁸ küsitlusuuringu tulemusel selgus, et 78,5% vastanutest sai abi riiklikelt ametiasutustelt, 32% vabatahtlikelt ning 23% sugulastelt, tuttavatelt ja sõpradelt. Üldiselt olid sõjapõgenikud saanud abiga rahul, rahulolematus oli pigem seotud sellega, kui abi polnud õigeaegne ning piisav. Kõige rohkem saadi abi otseselt rahaliselt, elukohaga, aga ka toidu ning riietega⁹.

Tegelikkuses ongi erinevates Euroopa riikides loodud väga erinevaid võimalusi, kuidas toetada Ukraina sõjapõgenikke nende uues elukohariigis, alates otsestest rahalistest toetustest kuni erinevate teenusteni, nt tasuta ühistransport, nõustamised, abi majutuse korraldamisel jne. Näiteks Saksamaal otsustati, et alates 01.06.2022 said elamisloaga Ukraina sõjapõgenikud samasuguse ligipääsu sotsiaalkaitstesüsteemile ning tööturuteenustele kui teised Saksamaa elanikud. Lisaks toetustele on oluline ka vajaliku info kättesaadavus ning seepärast on paljudes riikides loodud spetsiaalseid ukraina- ja venekeelseid veebilehti, mis koondavad sõjapõgenikele olulist infot¹⁰. **Kõik need abistamise vormid on äärmiselt olulised, kuna sõjapõgenikud on avaldanud, et nende jaoks on abi oluline ning vajalik.**

Sõjapõgenike toetamine Eestis

Ajutise kaitsega Ukraina sõjapõgenikel on võimalus saada samu toetusi, mida saavad Eesti elanikud. **Näiteks maksab Sotsiaalkindlustusamet ajutise kaitse saajatele perehüvitisi lastega peredele ning toetust vanaduspensionistele inimestele.** Pensionite maksmist jätkab Ukraina

⁵ Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine #1. UNHCR Regional Bureau for Europe [https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176]

⁶ Multi-sectoral needs assessment Slovakia (2022). Regional Refugee Response for the Ukraine Situation [https://reliefweb.int/report/slovakia/slovakia-multi-sectoral-needs-assessment-october-2022]

⁷ Multi-Sector Needs Assessment Poland (2022) The UN Refugee Agency [https://data.unhcr.org/en/documents/details/98353]

⁸ Attitudes and assessments of Ukrainian refugees (July-August 2022). [https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p%20https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p]

⁹ Multi-sectoral needs assessment Slovakia (2022). Regional Refugee Response for the Ukraine Situation [https://reliefweb.int/report/slovakia/slovakia-multi-sectoral-needs-assessment-october-2022]

¹⁰ Policies to support refugees from Ukraine (2022). Eurofound [https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2022/policies-to-support-refugees-from-ukraine]

Pensioniamet, kuid 1959. aastal või varem sündinutele, kelle pension on madalam Eesti rahvapensioni määrast (259 eurot), hüvitatakse Ukraina pensioni ja Eesti rahvapensioni vahe. Alla pooleteise aastase lapsega Eestisse saabunud vanemale makstakse vanemahüvitist. Puudega isikutel on võimalik taotleda tingimuste täidetuse korral puudega isiku sotsiaaltoetusi. Kohalikust omavalitsusest saab vajadusel taotleda toimetulekutoetust ja toiduabi¹¹. Sotsiaalministeeriumi andmetel olid põgenikud detsembri alguse seisuga saanud toetustena 9,4 miljonit eurot, mis moodustas 0,4% kõigi Eesti inimestele makstud toetustest¹².

Ukraina sõjapõgenikke on abistatud ka **majutusega**. Eestisse saabudes oli sõjapõgenikel võimalik peatuda lühiajaliselt riigi poolt pakutavatel ajutistel majutuspindadel. Hiljem, kui liiguti ajutiselt majutuskohalt püsivasse elukohta, oli võimalik taotleda ühekordset hüvitist üürisuhte alustamisega seotud kulude katmiseks¹³.

Töötud Ukraina sõjapõgenikud saavad end arvele võtta Töötukassas, kus neil on võimalik taotleda nii töötutoetust, töötuskindlustushüvitist kui ka töövõimetoetust. Töötukassa andmetel oli veebruari alguse seisuga töötuna arvel 6515 Ukrainaga seotud rahvusvahelise kaitsesaajat, kellest toetuste ja hüvitistega oli kaetud 63,5%. Neist töötutoetusi sai 60,5%, töövõimetoetusi 2,5% ning töötuskindlustushüvitisi 0,5%. Kokku on alates 2022. aasta märtsist registreeritud uusi töötuid 18 043, kellest erinevaid hüvitisi sai 72,1%¹⁴. Töötutoetuse päevamäär 2022. aastal oli 9,42 eurot päevas ning seega 31-kordne toetuse päevamäär oli 292,02 eurot ning seda makstakse kuni 270 päeva. Lisaks riigi poolt pakutud abile aitavad Ukraina sõjapõgenikke ka vabatahtlikud.

Ukraina sõjapõgenikud saavad riigi poolt enamasti abi ja toetust samadel alustel kui Eesti elanikud, lisaks veel neile spetsiaalselt abistamiseks loodud võimalused. Siiski on sõjapõgenikele välja makstud toetused moodustanud väikse osa kõikidest toetustest.

Küsitluse tulemused

Sissetulekud

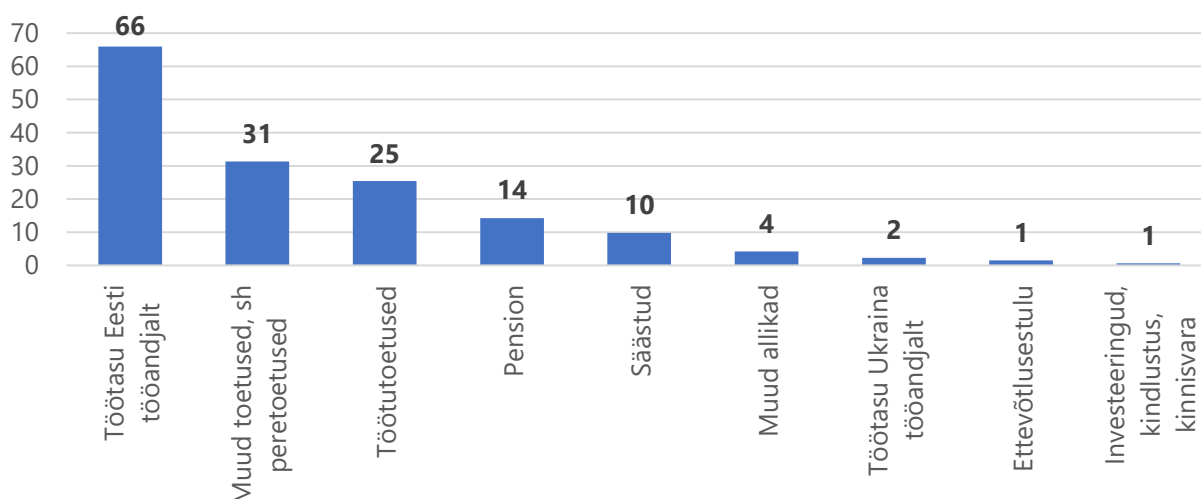
Ukraina sõjapõgenike leibkondade sissetulek Eestis tuli mitmetest erinevatest allikatest. **66% leibkondadest on üheks sissetulekuallikaks töötasu Eesti tööandjalt**. Omajagu leibkondi sai ka erinevaid toetusi: erinevaid sotsiaaltoetusi, sh peretoetusi saab 31%, töötutoetusi 25%, pensioneid 14% leibkondadest. Oluline on mees pidada, et tegemist on kogu leibkonna sissetulekutega. Arvestades, et **leibkonnad on väga eriilmelised, võib olla ka olukordi, kus ühe leibkonna sissetulek moodustus näiteks nii töötasust, peretoetustest kui ka pensionist** (joonis 1).

¹¹ Toetused ja hüvitised (2023) [https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/toetused-ja-huvitised]

¹² Riik avaldas plaanid Ukraina uue võimaliku põgenikelaine puhuks. ERR (2023) [https://www.err.ee/1608815479/riik-avaldas-plaanid-ukraina-uue-voimaliku-pogenikelaine-puhuks]

¹³ Elukoht (2023) [https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/elukoht]

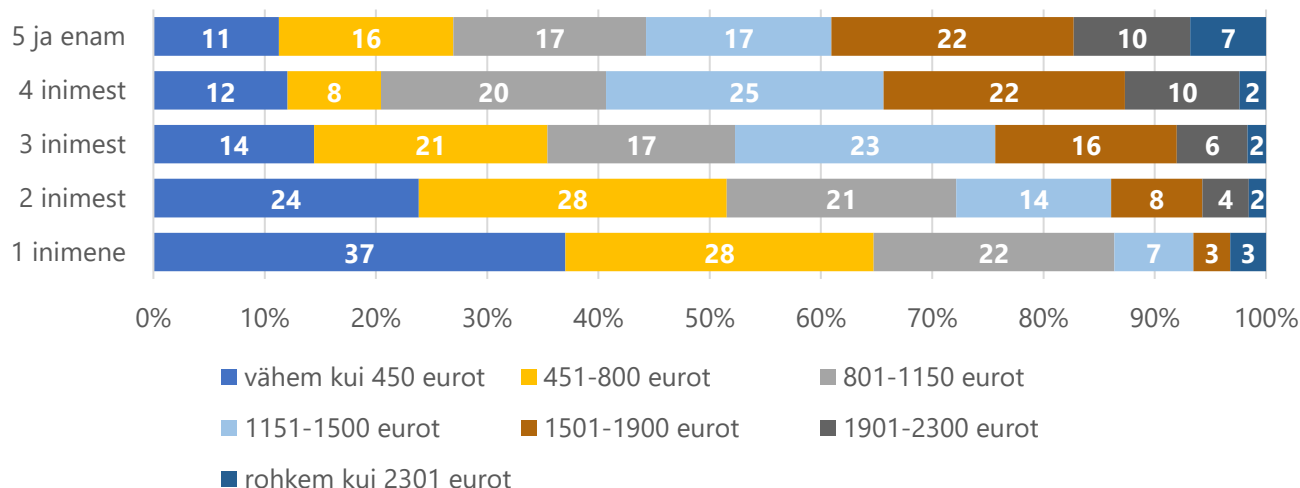
¹⁴ Ülevaade Ukrainaga seotud rahvusvahelise kaitse saajatest: registreeritud töötute toetuste ja hüvitistega kaetud (2023) [https://www.tootukassa.ee/et/statistika-ja-uuringud/peamised-statistilised-naitajad/rahvusvahelise-kaitse-saajad]

JOONIS 1. Leibkondade sissetulekuallikad, %. N=1441

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Kogu leibkonna sissetulek jäi uuringule vastajate seas kõige sagedamini vahemikku 451–800 eurot (22%). Samas aga peab leibkonna sissetulekuid vaatama eelkõige leibkonnaliikmete arvu järgi – kui leibkonnas on rohkem liikmeid (eelkõige täiskasvanuid), siis on tuluteenijaid rohkem, aga teisalt jaguneb suurema leibkonna sissetulek suurema arvu inimeste vahel. Uuringule vastanud Ukraina sõjapõgenike leibkondades oli kogu sissetulek erinevate suurusega leibkondades enamasti kuni 1500 eurot kuus. Ootuspäraselt, leibkonna suuruse kasvades, oli ka kogu sissetulek suurem (joonis 2).

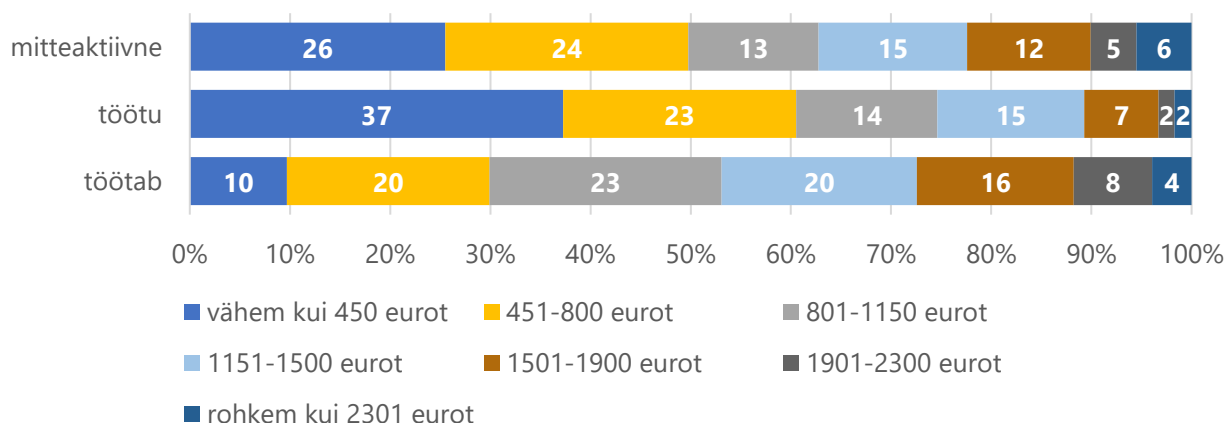

JOONIS 2. Leibkonna sissetulek kokku leibkonna suuruse järgi, %. N=1193

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Töötavate Ukraina sõjapõgenike majanduslik olukord oli parem kui töötutel ja mitteaktiivsetel. Siinkohal on oluline märkida, et leibkondade jaotus selle suuruse järgi oli erinevate hõivestaatuste rühmades sarnane. Veidi erinev oli vaid mitteaktiivsete rühm, kus oli üksi elavaid inimesi vähem kui töötajate ja töötute seas ning vähemalt viieliikmelises leibkonnas elavaid

inimesi oli jällegi rohkem kui teistes rühmades. Muus osas olid rühmad sarnased.¹⁵ Töötavate sõjapõgenike leibkonna sissetulek oli 10% juhtudel väiksem kui 450 eurot ning enam oli neid (16%), kelle leibkonna sissetulek oli vähemalt 1501–1900 eurot kuus. Töötute seas, vastupidi, oli enam neid (37%), kelle leibkonna sissetulek oli väiksem kui 450 eurot. Mitteaktiivsete Ukraina sõjapõgenike seas oli küll omajagu neid, kelle leibkond pidi hakkama saama vähem kui 450 euroga kuus (26%), kuid oli ka neid sõjapõgenikke, kelle leibkonna sissetulek oli vähemalt 1501–1900 eurot kuus või isegi veel enam (joonis 3).

JOONIS 3. Leibkondade sissetulek kokku hõivestaatuse järgi, %. N=1170

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Piirkonniti ilmnes, et Kirde-Eestis oli enim neid leibkondi, kes teenisid leibkonna peale kokku vähem kui 450 eurot, samal ajal oli Kirde-Eestis ka töötute osakaal kõige suurem (46%)¹⁶, teistes piirkondades oli vähem kui 450 eurot kuus teenivaid leibkondade osakaal märksa väiksem. Põhja-Eestis, Tallinnas ning Tartus oli neid leibkondi, kes teenisid vähemalt 1501–1900 eurot kuus, rohkem kui teistes Eesti piirkondades ning lisaks oli Tallinnas ja Tartus suhteliselt rohkem (12% ja 10%) neid leibkondi, kus leibkonna sissetulek oli kokku rohkem kui 1901 eurot kuus.

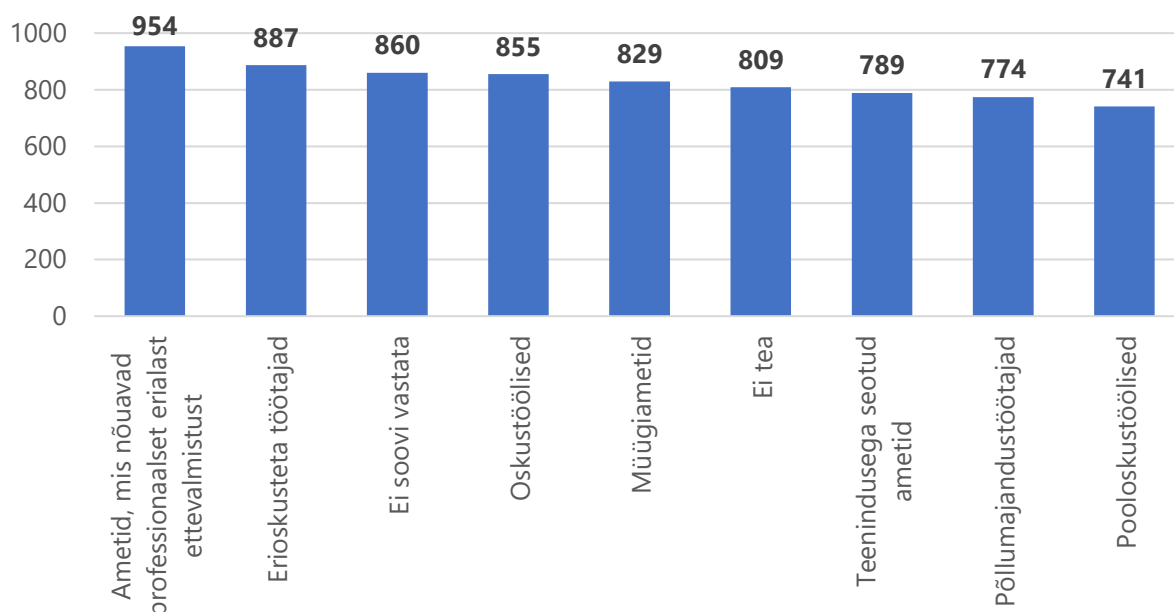
Töötasu oli üks olulisemaid sissetulekuallikaid uuringus osalenud Ukraina sõjapõgenike jaoks. Keskmise netotöötasu Eesti tööandjalt oli 824 eurot, meestel 965 ja naistel 763 eurot¹⁷. Siinkohal on oluline märkida, et uuringus ei küsitud vastaja töökoormust, seega ei saa otseselt võrrelda Ukraina sõjapõgenike keskmist töötasu Eesti¹⁸ keskmisega. Ametite kaupa oli kõige suurem sissetulek töötasust (954 eurot) nendes ametites, mis eeldavad professionaalset erialast ettevalmistust ehk sisuliselt oli tegemist tipp- või keskastme spetsialistidega. Väiksem oli töötasu põllumajandustöötajatel (774 eurot) ja pooloskustöölistel (741 eurot). Samas ei olnud vahed töötasu suuruste osas suured (joonis 4). Ukraina tööandjalt saadi keskmiselt 406 eurot.

¹⁵ Lisaks oli kõikides hõivestaatuse rühmades sarnane osakaal neid sõjapõgenikke, kelle leibkonnas oli nende kaaslane ehk peres oli vähemalt kaks täisealist inimest.

¹⁶ Lees, K.; Espenberg, K. (2022). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 4: Tööturg. Tartu. Tartu Ülikool.

¹⁷ Brutotöötasuna olid need 2022. aastal umbes 938, 1121 ja 859 eurot.

¹⁸ Piirkondade kaupa ei olnud tulemused statistiliselt oluliselt erinevad, seega neid tulemusi me siinkohal ei esita.

JOONIS 4. Keskmine tulu Eesti tööandja töötasust ametite kaupa, euro. N=549

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Kuna ajutise kaitse alusel Eestis viibivatel Ukraina sõjapõgenikel on õigus taotleda samu toetusi nagu Eesti kodanikel, siis oli mitmetel leibkondadel üheks sissetulekuallikaks erinevad toetused. Kuigi küsitluses ei palutud täpsustada, mis liiki toetusi saadi, oli siiski võimalik aru saada, et mitmed Ukraina sõjapõgenikud said Eestis lastetoetusi kas ühe (60 eurot) või kahe lapse eest (120 eurot). Toetuste hulka kuulusid ka näiteks toimetulekutoetus ja töötutoetused, viimased olid üheks sissetulekuallikaks 25% vastanutest. Keskmiselt saadi Eestist toetusi 284 euro ulatuses. Kõige suurem oli toetuste summa keskmiselt töötutel (345 eurot) – neil oli ka võimalik saada Töötukassast erinevaid toetusi ja hüvitisi, mis ongi mõeldud töötute jaoks. Mitteaktiivsed Ukraina sõjapõgenikud said toetusi keskmiselt 323 euro eest. Mitteaktiivsete puhul said suuremaid toetusi 18-24aastased ning 25-49aastased (vastavalt 458 ja 440 eurot). Toetusi saavate 25-49aastastes seas oli 71% neid, kellel olid eelkooliealised lapsed, seega võib arvata, et nemad said nii lastetoetusi, peretoetusi kui väga väikeste laste puhul ka vanemahüvitisi. Töötavad Ukraina sõjapõgenikud said Eesti riigilt või kohalikult omavalitsuselt toetusi keskmiselt 220 euro eest. **Seega oli töötavatele sõjapõgenikele makstud keskmine toetuste summa 36% võrra väiksem kui töötutule sõjapõgenikele.**

Osa Ukraina sõjapõgenikest sai toetusi ja/või väljamakseid ka Ukraina riigilt. Siia kuulub ka näiteks pension, mida maksis põgenikule edasi Ukraina riik. Keskmiselt saadi toetusi Ukrainast 112 eurot kuus. Kõige suuremat toetust (keskmiselt 135 eurot) said üle 65aastased sõjapõgenikud. Nende puhul võib eeldada, et tegemist oli pensioniga, kuivõrd ajutise kaitse saanud sõjapõgenikele maksis pensioni edasi Ukraina pensioniamet¹⁹. 50-64aastased said Ukrainast toetusi keskmiselt 120 eurot ning nooremad veel vähem: 18-24aastased said keskmiselt 47 eurot ning 35-49aastased 91 eurot.

Lisaks töötasule ning toetustele ja pensionitele oli veel kaks võimalikku sissetulekuallikat: Ukrainast saadetud raha ning säästud, mis Eestisse kaasa võeti. Ukraina pereliikmetelt saadi keskmiselt 274 eurot. Samas tuleb tähele panna, et neid, kes ütlesid, et nad saavad rahalist toetust oma Ukraina

¹⁹ Toetused ja hüvitised (2023) [<https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/toetused-ja-huvitised>]

perelt ning olid nõus ka summa ütlema, oli üsna vähe (n=132). Osaliselt tasuti Eesti elamiskulude eest ka Ukrainast kaasavõetud säästude eest. **Säästude suurus oli väga erinev ning 26% vastanutest, kes küsitluses vastasid säästude kohta, ütlesid, et neil ei olnud üldse sääste Eestisse saabudes.** 65% vastanutest oli kaasas kuni 500 eurot, 19% 501-1000 eurot ning 16% üle 1000 euro.

Ukraina sõjapõgenike üheks olulisemaks sissetulekuallikaks olid töötasu. Hõivesse jõudnud sõjapõgenikud said vähem toetusi ning samuti oli nende leibkonna kogusissetulek suurem, seega on oluline sõjapõgenike toimetulekuks ligipääs tööturule. Ukrainast saadavad toetused olid üsna väikse suurusega.

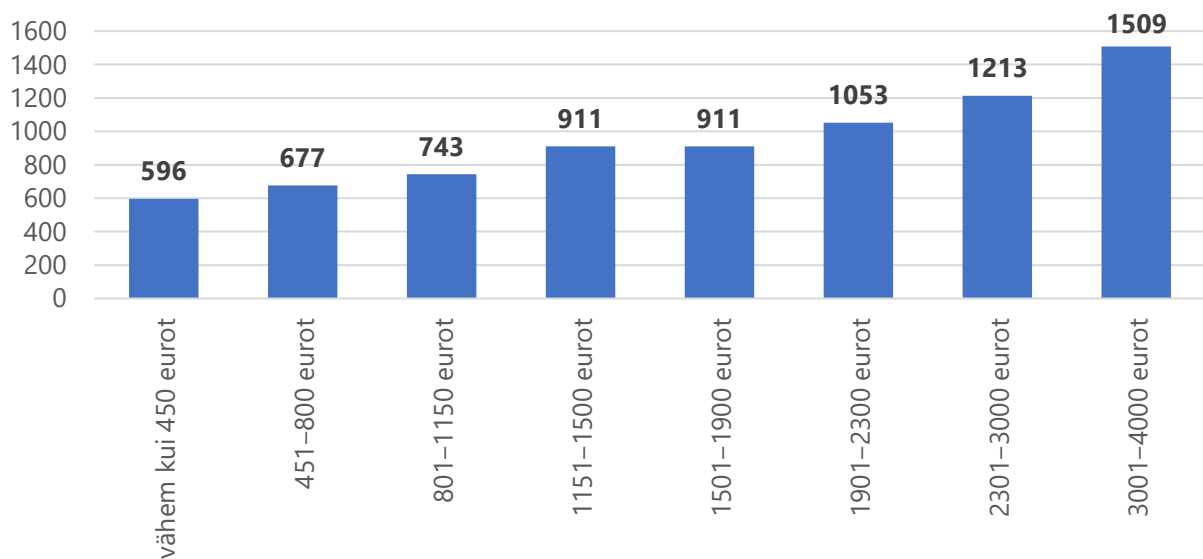
Kulutused

Küsitluse käigus uurisime sõjapõgenike käest, kui suured on nende kogukulud arvestades üüri, kommunaalkulusid, toitu, transporti, riideid jne. Tulemuste tõlgendamisel peab arvestama, et tegemist oli inimeste enda hinnanguga oma kulutustele ning vastajad ei pidanud pidama kulude kohta täpset päevikut. Keskmine kulu kõikide elamiseks vajalike asjade peale oli 788 eurot. Kulutusi mõjutavad mitmed tegurid. **Oluline tegur on leibkonna suurus – mida suurem on leibkond, seda suuremad on ka kogukulud.** Teiseks mõjutab kulutusi kindlasti ka leibkonna sissetulek. Mida suurem on leibkonna kogusissetulek, seda rohkem on võimalik kulutada ning sealjuures ei pea kulutused piirduma vaid hädavajalikuga. Kulud võivad olla erinevad ka piirkonniti, kuivõrd piirkonniti olid näiteks üürisummad väga erinevad. Keskmine üürisumma kuus oli 400 eurot, kuid näiteks Tallinnas pidid sõjapõgenikud maksma 479 eurot kuus ning Tartus 424 eurot kuus²⁰.

Kõige väiksemad olid kulutused leibkondades, mis koosnes vaid ühest inimesest (607 eurot). Kahe inimese korral olid kulud keskmiselt 731 eurot. Kolmeliikmelised leibkonnad kulutasid ühes kuus keskmiselt 842 eurot kuus, nelja inimesega leibkonnad 906 ning vähemalt viieliikmelised leibkonnad 910 eurot kuus.

Mida suurem oli leibkonna kogusissetulek, seda suuremad olid ka kulutused kokku. Need inimesed, kes ütlesid, et leibkonna sissetulek on väiksem kui 450 eurot kuus, neil oli samal ajal keskmised kulutused 596 eurot kuus, mis ületasid nende sissetulekuid. See tähendab, et mõned leibkonnad ei tule toime oma sissetulekutega (joonis 5). See vastab ka teiste riikide kogemustele, kus mõnedel Ukraina sõjapõgenikel oli raske ots-otsaga kokku tulla.

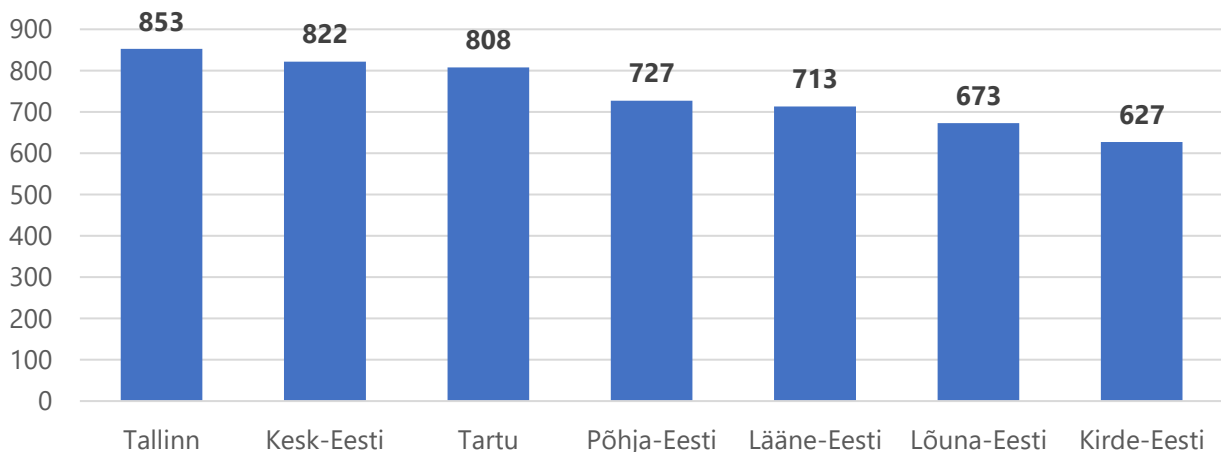
²⁰ Lees, K., Espenberg, K. (2023). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 2: Majutus. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus (RAKE)

JOONIS 5. Keskmised kogukulud leibkonna sissetulekute vahemike järgi, %. N=892

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Ootuspäraselt olid kõige suuremad kulutused neil sõjapõgenikel, kes elasid Tallinnas (853 eurot). Tallinnas olid elamiskulud suuremad, kuid samal ajal oli ka Tallinnas suhteliselt enam neid sõjapõgenikke, kelle leibkonna kogusissetulekud olid suuremad kui 1901 eurot (12%). Mõnevõrra üllatuslikult oli Kesk-Eestis keskmine kogukulu 822 eurot kuus, kusjuures seal piirkonnas oli näiteks keskmine üürisumma märksa väiksem kui Tallinnas ja Tartus (324 eurot). Kõige väiksemad kogukulud olid Kirde-Eestis (627 eurot). Ühest küljest võisid seal olla ka väiksemad elamiskulud kui mujal Eestis, kuid samal ajal olid Kirde-Eestis kõige väiksemad sissetulekud, sealjuures oli selles piirkonnas vähem kui 450 eurot kuus teenivaid leibkondi kõige rohkem (43%) (joonis 6).

JOONIS 6. Keskmised kulud piirkondade kaupa, euro. N=981

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Üheks suuremaks kuluallikaks olid elukohaga seotud kulud: üür ning kommunaalkulud. Keskmiselt moodustas üür kuludest umbes 47%. Sealjuures tuleb arvestada, et piirkonniti oli see pisut erinev. Põhja-Eestis ning Tallinnas oli üür osakaal kogukuludest vastavalt 51% ning 50%, Kirde-Eestis 37%, Kesk- ja Lõuna-Eestis 42% ning Lääne-Eestis 45%.

Lisaks iseenda kuludele Eestis panustasid Ukraina sõjapõgenikud raha ka Ukraina aitamiseks, saates näiteks raha oma perele Ukrainas. Neid, kes seda tegid oli umbes 20% ning keskmiselt saadeti 201 eurot. Teiseks Ukraina abistamise võimaluseks oli raha annetamine organisatsioonidele, mis tegelevad Ukraina aitamisega. Neid oli vastanutest umbes 22% ning keskmine annetatud rahasumma oli 72 eurot.

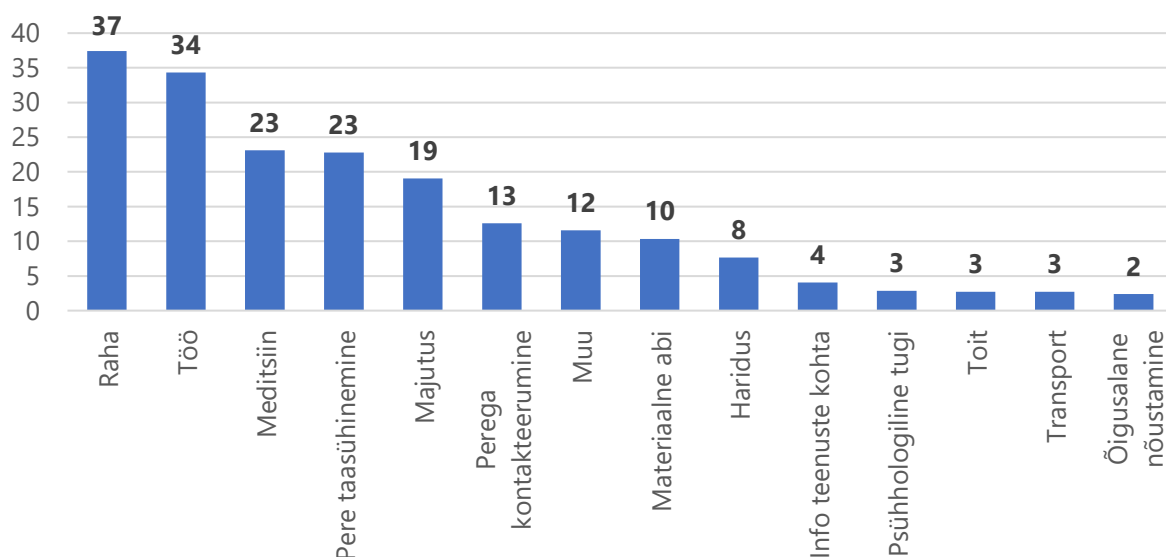
Ukraina sõjapõgenike kulutused olid erinevalt leibkonna üldisest sissetulekust ning suurusest. Mida suurem oli leibkonna kogusissetulek, seda rohkem oli võimalik ka elu-olu peale kulutada.

Ukraina sõjapõgenike käest küsiti ka seda, mis on kolm peamist vajadust, mis nõuavad lahendust. **Kõige enam mainiti raha (37%) tööd (34%) ning meditsiini ja pere taasühinemist (23%).** Neist kaks esimest on sarnased sellele, mida on öeldud UNHCRi uuringus, kus esimesed kaks peamist vajadust olid samuti raha (44%) ja töö (40%), kuid kolmandana mainiti majutust (38%)²¹, mis Eestis ei ole hetkel enam väga suureks probleemiks, kuivõrd 65% sõjapõgenikest võis oma elukohas elada nii kaua, kuni neil selleks vajadus on²². Töötavad Ukraina sõjapõgenikud aga mainisid raha vajadust suhteliselt vähem (36%) kui töötud sõjapõgenikud (43%). Töö puhul jällegi mainisid vajadust töö järele suhteliselt enam töötud (78%). Meditsiiniteenuste järele tundsid enam vajadust vanemaealised: 50-59aastastest mainis seda 29% ning üle 60aastastest 43%. Kuivõrd vanemaealistel esines kroonilisi haigusi sagedamini, on see ka ootuspärane, et meditsiiniteenuste kättesaadavus oli nende jaoks oluline²³. Teisi põhjusi märgiti vähem, kuid majutuse kohal on oluline märkida, et see teema oli olulisem neile, kellel oli võimalik oma praeguses elukohas vähe aega elada. Kui sõjapõgenik sai oma majutuskohas elada veel vähem kui kuu, siis peeti majutust oluliseks probleemkohaks 77% juhtudest. Variandi „Muu“ alla märgiti väga erinevaid variante: seda valiti näiteks siis, kui leiti, et otseselt ei olegi ühtegi kiiret lahendust vajavat probleemi. **Kuid samal ajal anti selle vastusevariandi kaudu teada ka, et probleem pole mitte elu-olu Eestis, vaid see, et Ukrainas on sõda** (joonis 7).

²¹ Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine #1. UNHCR Regional Bureau for Europe [https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176]

²² Lees, K., Espenberg, K. (2023). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 2: Majutus. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus (RAKE)

²³ Kender, E. (2023) Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 5: Tervis. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

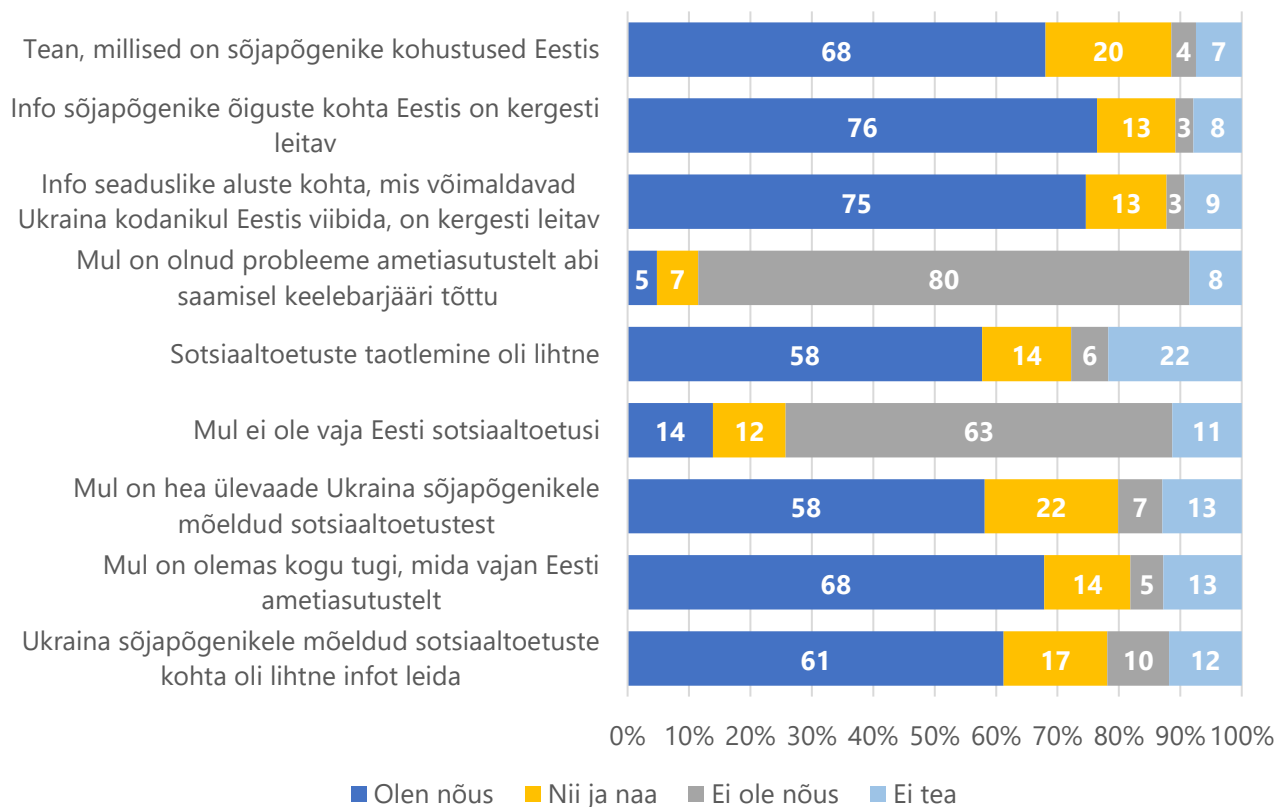

JOONIS 7. Ukraina sõjapõgenike peamised vajadused, %. N=1431

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Viimase teemana vaatasime selles osas, kuidas Ukraina sõjapõgenikud hindasid info liikumist ning kättesaadavust eelkõige toetuste osas. **Selgus, et enamasti olid sõjapõgenikud info kättesaadavusega rahul.** Kõige paremini on olnud leitav info sõjapõgenike õiguste kohta ning seaduslike aluste kohta, mis võimaldavad Ukraina kodanikul Eestis viibida. Täiesti nõus oli nende väidetega vastavalt 76% ja 75%. Info kättesaadavust sõjapõgenikele mõeldud sotsiaaltoetuste kohta hindas lihtsaks 61% vastanutest. Info saamisel ei ole olnud probleeme keelebarjääriga. Vaid 5% vastanutest ütles, et ametiasutustes on olnud probleeme keelebarjääri tõttu. Tõenäoliselt on Ukraina sõjapõgenikel olnud võimalik hakkama saada vene keelega. 2022. aasta suvel läbi viidud sõjapõgenike uuringus selgus²⁴, et 98% sõjapõgenikest oskas vähemalt mõõdukal tasemel vene keelt. **Samuti on teada, et kohalikud omavalitsused kasutasid ka kohaliku Ukraina kogukonda, et sõjapõgenikke abistada ja nõustada** (joonis 8).

²⁴ Jauhiainen, J. S., Erbsen, H. A., Lysa, O., Espenberg, K (2022) Temporary protected Ukrainians and other Ukrainians in Estonia, 2022. University of Turku

JOONIS 8. Ukraina sõjapõgenike hinnang info kättesaadavuse kohta, %. N=1471

Allikas: RITA uuringu küsitlus sõjapõgenike seas

Kokkuvõtteks: kuna üle poolte sõjapõgenikest on leidnud endale töö, siis oli Ukraina sõjapõgenike leibkondades peamiseks sissetulekuallikaks töötasu, see tähendab, et suurem osa leibkondade sissetulekutest oli nende endi teenitud ega põhinenud sotsiaaltoetustel. Leibkonnad, kus oli vähemalt üks töötav liige, said tõenäoliselt paremini hakkama – nende kogusissetulek oli suurem kui töötutel või mitteaktiivsetel. **Seega on hõivesse jõudmine aidanud parandada hakkamasaamist.** Kuigi kokkuvõttes oli Ukraina sõjapõgenike kolmeks kõige suuremaks vajaduseks raha, töö ja meditsiiniteenused, sõltusid vajadused ka näiteks vanusest, hõivestaatusest. Töötavatel inimestel oli vajadus raha järele pisut väiksem kui kõikidel kokku, töötutel oli järele vajadus töö järele üks olulisemaid. Info saamine sotsiaaltoetuste kohta, nende taotlemine oli enamasti sõjapõgeniku jaoks lihtne. Ametiasutustes ei olnud probleeme keelebarjääri pärast. **Riigi ning kohalike omavalitsuste töötajad on toime tulnud info andmise ning toetuste taotlemisel abistamisega.**

VIIDATUD ALLIKAD

Attitudes and assessments of Ukrainian refugees (July-August 2022).

[<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p%20https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>]

Elukoht (2023) [<https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/elukoht>]

Jauhiainen, J. S., Erbsen, H. A., Lysa, O., Espenberg, K (2022) Temporary protected Ukrainians and other Ukrainians in Estonia, 2022. University of Turku

Lees, K.; Espenberg, K. (2022). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 4: Tööturg. Tartu.

Tartu Ülikool. Lees, K., Espenberg, K. (2023). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 2:

Majutus. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus (RAKE) Kender, E.

(2023) Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 5: Tervis. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine #2. UNHCR Regional Bureau for Europe [<https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>]

Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine #1. UNHCR Regional Bureau for Europe [<https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176>]

Multi-Sector Needs Assessment Poland (2022) The UN Refugee Agency

[<https://data.unhcr.org/en/documents/details/98353>]

Multi-sectoral needs assessment Slovakia (2022). Regional Refugee Response for the Ukraine Situation [<https://reliefweb.int/report/slovakia/slovakia-multi-sectoral-needs-assessment-october-2022>]

OECD (2023). <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine-c7e694aa/#tablegrp-d1e375>

Policies to support refugees from Ukraine (2022). Eurofound

[<https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2022/policies-to-support-refugees-from-ukraine>]

Riik avaldas plaanid Ukraina uue võimaliku põgenikelaine puhuks. ERR (2023)

[<https://www.err.ee/1608815479/riik-avaldas-plaanid-ukraina-ue-voimaliku-pogenikelaine-puhuks>]

Temporary protection (2022). European Commission. Migration and Home Affairs [https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en]

Toetused ja hüvitised (2023) [<https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/toetused-ja-huvitised>]

Ülevaade Ukrainaga seotud rahvusvahelise kaitse saajatest: registreeritud töötute toetuste ja hüvitistega kaetud (2023) [<https://www.tootukassa.ee/et/statistika-ja-uuringud/peamised-statistilised-naitajad/rahvusvahelise-kaitse-saajad>]

